

– Helsinki zou over het spoor lopen: de Finse trein voor de heenreis, de Russische voor de terugreis. Van het bezoek aan Sint-Petersburg is niets in huis gekomen wegens financiële problemen en bureaucratische beslommingen (o.a. visaregeling in Rusland) en zo ging ook de treinreis de mist in. Estland met Tallinn en de oude universiteitsstad Tartu, in het binnenland dichtbij de Russische grens, was een eenvoudige en goede vervanging.

In ruil voor de mogelijkheid om deel te nemen aan deze reizen moet de VVBAD zich opnieuw kandidaat stellen voor participatie in de reiscommissie. Want bij de organisatie komt heel wat kijken: vóór de start en tijdens de reis. Hoe zorg je er bijvoorbeeld voor dat een Nederlandse collega, die met een verzwikte voet in Rotterdam op de boot stapt, op zondag in York naar een hospitaal kan voor een onderzoek en enkele kilo's gips? De VVBAD, Sectie Wetenschappelijke en Documentaire Informatie, heeft tijd om deze samenwerking weer op gang te brengen. De afdeling WB van de NVB heeft namelijk beslist om deze reizen voortaan om de twee jaar te organiseren. De selectie van het volgende land dat in 2008 aangedaan zal worden en de voorbereiding van het programma starten in 2007. Tegen die tijd zou de VVBAD een actieve Vlaamse medewerker moeten vinden voor de reiscommissie.

Het programma van 2006 bracht ons, zoals de titel het al meldde, van oude bibliotheken naar info-plaatsen die bewust al niet meer de naam 'bibliotheek' dragen:

- Learning Centre (Sheffield, Hallam University, een voormalige polytechnic);
- Information Commons (Sheffield University);
- Learning Grid (University of Warwick).

De meeste van deze nieuwe infocentra zijn elke dag van de week en de klok rond open, meestal zonder bibliotheekpersoneel 's avonds, 's nachts en in de weekends. Bewakingspersoneel neemt dan die taak over of, zoals in Warwick, studenten stewards met goed zichtbare blauwe jasjes. De Information Grid is niet alleen *user focused*, maar vooral *user driven*. De studenten mogen deze werkplekken naar eigen inzicht veranderen door meubilair en toestellen te verplaatsen en hun werkgebied voor die dag af te bakenen met schotten op wieltjes.

Verslagen over de 23 bezoeken aan bibliotheken in Sheffield, Coventry, Warwick, Milton Keynes, Cambridge en Norwich staan op de website van de NVB (<http://www.nvbonline.nl/> onder de rubriek afdelingen/wetenschappelijke bibliotheken/activiteiten). **Jos van Ginneken**, voormalig medewerker van de bibliotheek van Wageningen, zorgde voor het algemene verslag, dat verscheen in *Informatie Professional* (september 2005). Het is een mijmering, twijfelend tussen de eeuwige waarde van bibliotheken als de Wren Library in Trinity College en de Pepys Library, allebei in Cambridge, en de sterke drang naar vernieuwing in bibliotheken in Groot-Brittannië, dat alles onder de druk van nieuwe onderwijsvormen en -middelen en de almaar sterker

oprukkende elektronische informatie nu ook in de vorm van (Engelse) handboeken en tekstboeken. Toch bouwde de Open University een nieuwe, klassieke bibliotheek voor haar lokaal publiek: professoren en medewerkers in Milton Keynes zelf, studenten uit Londen en de Midlands en andere lezers uit de buurt van Milton Keynes. De reis werd afgesloten in Norwich waar naast de Forum Millennium Library, een openbare bibliotheek, de oude Cathedral Library, kon worden bezocht. Zo stond ook daar oud en nieuw tegenover elkaar.

Om de reis betaalbaar te houden werd er niet op Engeland gevlogen maar werd de overzet gebruikt van Hoek van Holland (Rotterdam) naar York met een klassieke veerboot en van Harwich terug naar Hoek van Holland met een snelboot. Veel tijd voor andere activiteiten bleef er niet over. Toch een mooie rondleiding in York in het Nederlands door een Duitse, gehuwd met een Nederlander met jonge kinderen die op school uiteraard Engels spreken. Ondanks de vele bibliotheekbezoeken in Cambridge was er nog tijd voor punteren, het varen met kleine platbodems met behulp van een lange stok die de boot zowel aandrijft als stuurt. Wie het zelf wou doen, ondervond al snel dat het sturen met die stok niet zo eenvoudig is en vaak een zigzagpatroon oplevert. Dat had ik 40 jaar eerder al als student in de UK ervaren. Dus viel deze keer de keuze op een boot met stuurman.

*Julien Van Borm, Hoofdbibliothecaris Universiteit Antwerpen
julien.vanborm@ua.ac.be*

Gratis publicaties op het web

Er is altijd iemand die de gratis lunch betaalt. Zo is dat ook met open access (OA)-publicaties. Gratis publicaties bestaan niet. Het klassieke businessmodel van *front up payment* voor abonneerders op tijdschriften zorgde voor veilig zakendoen omdat de omzet van bij de aanvang van een businessjaar bekend was. Om de kosten te dragen van open-accesspublicaties is een ander businessmodel opgezet. Naast sponsoring in geld of in natura (personeel en ICT-infrastructuur) stoelt dit model op een eenmalige betaling door de auteur of zijn/haar instelling voor elk artikel dat men wenst te publiceren. Als een instelling evenveel betaalt aan abonneerders op tijdschriften als voor de publicaties die men op het web laat zetten met gratis consultatie, maakt dat geen verschil uit met het oude businessmodel. Voor sterke onderzoekinstellingen met een grote output van kwaliteitsartikelen kan dat wel een nadelig financieel effect hebben en bedrijven met veel R&D maar weinig publicaties wegens bedrijfsgeheim doen daar profijt bij.

In beide businessmodellen blijft kwaliteitscontrole intact. Een wetenschappelijke raad stuurt het tijdschrift en de *peer review* doet zijn werk om het kaf van het koren te scheiden. Springer en Elsevier hebben recent aangekondigd om voor een aantal tijdschriften de beide businessmodellen door elkaar te gaan gebruiken met als gevolg dat sommige (voorafbetaalde) artikelen bij publicatie vrij toegankelijk zullen zijn via wat bij Elsevier *article sponsorship* wordt genoemd. Elsevier rekent daarvoor een bedrag aan van 3.000\$ per artikel. Artikelen waarvoor de auteur niet heeft betaald, zullen enkel toegankelijk zijn voor individuen of instellingen die op dit tijdschrift een betalend abonnement hebben lopen of daar toegang toe hebben via de databank ScienceDirect.

In de voorbije jaren zijn enkele non-profitorganisaties opgericht om het idee van open-access-tijdschriften te promoten. In de meeste gevallen was er een fors bedrag als filantropische startsponsorship. Daarmee kon het nieuwe bedrijf worden opgestart en de producten gelanceerd met redelijk lage kosten voor de publicatie van een open access-artikel (ca. 500 euro). Zo zal dat kortelings ook nog gebeuren met één van de oudste wetenschappelijk tijdschriften, *The Transactions of the Royal Society* (Londen), gesticht in 1660. De Royal Society is de nationale academie voor wetenschappen in de UK. Het startbedrag per artikel is van de orde van 500£ per artikel.

Starten is één zaak. De business continueren een andere. Dat blijkt uit een artikel in *Nature* van 20 juni 2006. Onder de titel *Open access journal hits rocky times*¹ houdt D. Butler de financiële toestand van PLoS (*Public Library of Science*)² onder de lamp. Zonder koerswijziging loopt dit vlaggenschip van de open-accessbeweging op de klippen. PLoS slaagt er maar niet in om na de startfase met een forse sponsoring van de Moore Foundation binnen het lopende businessplan het vooropgestelde break-even te bereiken. PLoS had in het laatste fiscaal jaar een verlies van bijna 1 miljoen\$. Slechts 35% van de kosten worden gedekt door de inkomsten van de artikelen en de publiciteit in de tijdschriften. Daarom wordt met ingang van 1 juli 2007 het bedrag per artikel verhoogd van 1.500\$ naar 2.500\$, een verhoging met maar liefst 67%.

PLoS moet zelf meer geld genereren en doet dat in de eerste plaats door de eenheidskost per gepubliceerd artikel fors te verhogen, maar daarnaast ook door haar *publishing model* bij te sturen om zo het aantal artikelen op te drijven (*high volume publishing*). Die artikelen zullen dan na een minimale check in een nieuwe open-accessdatabank, PLoS One, terechtkomen. Peer review blijft behouden maar op een lager niveau dan voorheen. Wat vooral zal wegvallen, is de eis dat elk artikel vernieuwend moet zijn. Enkel de toets *'technically sound'* blijft behouden. Zo een publicatiemodel kan inderdaad veel artikelen opleveren, maar of de wetenschapper daar veel wijzer van wordt, is een andere vraag. Hij/zij zal een veel groter landschap moeten doorkruisen om uiteindelijk evenveel of even weinig leuke plekjes

te ontdekken. Gelukkig blijven er nog de PLoS-tijdschriften waarvan het publicatiemodel niet wijzigt, zodat de vrij hoge impactfactoren van PLoS-titels niet zullen lijden onder deze nieuwe minder selectieve databank (een impactfactor van 14,7 bijvoorbeeld voor *PLoS Biology*, verworven in een korte tijdspanne door artikelen te publiceren van hoge wetenschappelijke waarde).

Dezelfde financiële problemen doen zich voor bij andere OA-uitgevers. Ook BioMed Central³ heeft in 2006 de prijs per artikel fors verhoogd, in zoverre zelfs dat Phil Davies op de *liblicense list-server*⁴ van de bibliotheek van de Yale University in de VS op 18 juni 2006 het volgende intikte: *"Unfortunately I can no longer recommend BioMed Central journals. Since they raised the author processing fees in 2006, their journals are now more expensive than our calculations for subscription-based journals"*. Prijzen per artikel gepubliceerd door Biomed Central variëren van 540 euro per artikel tot 1.385 euro.

Prijs per artikel in euro	Aantal titels in deze prijsklasse
540	2
600	1
655	2
875	4
1.095	42
1.170	2
1.315	8
1.385	2

Tabel 1. Prijzen per artikel gepubliceerd in een tijdschrift van Biomed Central

De wittebroodsweken van OA zijn over, maar dat wil niet zeggen dat het OA-huwelijk gaat stranden. Het wat naieve idee dat elektronisch publiceren de kosten van publiceren gevoelig zou doen dalen, is definitief weg. De kosten bij e-only dalen met zo een 10%. De rest van de hoge kosten voor verantwoord wetenschappelijk publiceren met een *editorial board*, *peer review* en de hele opmaak van een tijdschrift blijven. Het is bij de huidige stand van de technologie niet duidelijk waar al dat geld vandaan moet komen om de 24.000 *peer reviewed* tijdschriften over te hevelen naar open access publishing, schreef Joe Esposito op 14.06.2006 op de *Liblicencs list server*. *"My problem with PLoS from the beginning has been that the model doesn't scale. You may be able to fund one program like this, maybe even dozens, but it is not something that can extend to the 24.000 peer-reviewed journals. But I hope PLOS will succeed..."*

Ondanks dit alles blijft OA een succesverhaal. Steeds meer sites worden aangemeld bij het Registry of Open Access Repositories (ROAR)⁵ van de University of Southampton in de UK. In het totaal nu al 721 sites met als productiefste land de VS met 195 sites. In Europa leidt de UK de dans met 75 sites.

UK	74
Duitsland	65
Frankrijk	33
Zweden	26
Nederland	18
Spanje	16
België	10
Denemarken	8
Portugal	6
Zwitserland	6
Finland	4
Griekenland	4
Oostenrijk	4
Ierland	2
Slovenië	1

Tabel 2: Aantal Europese OA sites vermeld in ROAR (zomer 2006)

Uiteraard zijn er wereldwijd meer repositories bedrijvig, want aanmelding bij ROAR is niet verplicht. Maar de cijfers tonen toch aan dat de groei van de repositories goed op gang is gekomen. Meestal gaat het nog om kleine en prille repositories met slechts enkele tientallen documenten, vaak nog in 2006 opgestart. Zo is dat ook in België met zijn 10 aanmeldingen. België heeft vooral repositories van thesissen en doctorale dissertaties in hogescholen en universiteiten. De grootste zijn volgens ROAR die van de Universiteit Gent met 1.857 documenten en DoKS van de Katholieke Hogeschool Kempen met 1.641 thesissen. De meest frequent gebruikte software in België is DSpace, een open source product. Mogelijk zijn die aantallen ondertussen ook al wat aangedikt want de updating van de gegevens in ROAR loopt misschien wat achter ten opzichte van het snel evoluerende landschap van de repositories.

Julien Van Borm, Hoofdbibliothecaris Universiteit Antwerpen
julien.vanborm@ua.ac.be

Noten

1. <http://www.nature.com/news/2006/060619/full/441914a.html>
2. <http://www.PLoS.org/O>
3. <http://www.biomedcentral.com/>
4. <http://www.library.yale.edu/~license/index.shtml>
5. <http://archives.eprints.org/>

35th Annual LIBER Conference 2006: de bibliotheek binnenste buiten keren

4-7 juli 2006

Het conferentiethema *'Turning the library inside out'* heeft niet meteen een hoge wervingskracht. Er was ook minder volk dan op vorige conferenties, maar dat kan louter toeval zijn. Toch is het werkwoord veelbetekenend. De bibliothecarissen worden opgeroepen om hun bibliotheek binnenste buiten te keren, of de dialoog met de omgeving aan te gaan. Nog een stap verder: wat vroeger op de achtergrond gebeurde, wordt naar de voorgrond gebracht, van backoffice naar frontoffice. En activiteiten die vroeger taboe waren in de bibliotheek, worden in de bibliotheekomgeving naar binnen gehaald.

Met Primo, de nieuwste oplossing van Ex Libris voor het zoeken naar en het aanleveren van informatiebronnen, wordt de OPAC nog meer vanuit de gebruiker geconcipteerd¹. Primo optimaliseert het gelijktijdig doorzoeken van alle soorten bronnen, in de bibliotheek aanwezig maar ook op afstand, in elektronische en in gedrukte vorm. **Tamir Sadeh** situeert Primo in de ontwikkeling naar een steeds meer gebruikersgerichte architectuur (SOA, *Service Oriented Architecture*). Door een nieuwe benadering van de inhoudelijke ontsluiting wil Ex-Libris met Primo een volwaardig alternatief bieden voor de brede waaier van diensten die niet alleen Google, maar ook andere soortgelijke zoekmachines aanbieden. Zo is *social computing* de nieuwste trend, die beantwoordt aan de criteria van snelheid en gebruikersvriendelijkheid van de studenten². Een beetje grasduinen in de *Amazon customer reviews*, dat geldt als een voorbeeld van *social computing*, kan me maar moeilijk overtuigen. Je wordt werkelijk overspoeld met informatie, ook al kun je de resultaten beperken volgens een kwaliteitscriterium³.

Waarin verschilt het discours van **Jean-Noël Jeannenay**, die pleit voor een Europees alternatief voor Google – waarbij hij niet noodzakelijk denkt aan een zoekmachine, maar in de eerste plaats aan een instrument in overeenstemming met de academische traditie – wezenlijk van het Primo-concept⁴? Hij heeft alvast de verdienste om kanttekeningen te plaatsen bij het quasi monopolie van Google. Hij leidde ook het offensief tegen *Google Print*, het monsterproject dat zowat 15 miljoen boeken wil digitaliseren in een periode van 6 jaar⁵. In Oxford dacht men misschien wel *'If you cannot beat them join them'*. Oxford gaat namelijk samen met de New York Library, Stanford, Michigan en Harvard, in zee met het *Google Library Project* om een grote hoeveelheid wetenschappelijke en andere 19de-eeuwse materialen uit de Bodleian collecties te digitaliseren⁶. **Michael Jubb**, directeur van het Research Information Network (RIN), pleit ervoor om experts in te schakelen om de juiste keuzes te maken voor het digitaliseren van collecties. Er wordt immers best vermeden dat er dubbel werk gebeurt wanneer meerdere grote bibliotheken volledige collecties digitalise-

